

Een nieuwe onderzoeksagenda?

Emancipatiebeleid, mainstreaming en ongelijkheden vanuit internationaal perspectief

Inge Bleijenbergh, Marieke van den Brink, Jantine Oldersma en Conny Roggeband

Nederland liep ooit voorop in het vormgeven en institutionaliseren van beleid voor de bevordering van vrouwenemancipatie. In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw ontstond een krachtig samenspel van vrouwen in het parlement, een sterke vrouwenbeweging en een stevige emancipatie-infrastructuur; factoren waarvan verondersteld wordt dat ze een cruciale rol spelen bij de snelle invoering van emancipatoire beleidsmaatregelen. Al snel ontwikkelden beleidsmakers de term *facetbeleid*: een samenhangend emancipatiebeleid waaraan alle departementen meewerkten. De achterliggende visie was dat alle maatschappelijke instituties ongelijkheid in stand houden en dat dus alle departementen betrokken dienen te zijn bij het bestrijden daarvan. Coördinatie van de verschillende onderdelen van de beleidsmachinerie op de verschillende ministeries was in deze visie van wezenlijk belang.

De nadruk op samenhang in het beleid kreeg een nieuwe impuls met de introductie – wederom vanuit Nederland – van het begrip *gendermainstreaming*. Ook hierin stond de samenhang van beleid op alle terreinen centraal, maar nu was het uitgangspunt dat het ook een integraal onderdeel moest uitmaken van de ambtelijke en politieke molens zelf en dat de ‘reguliere’ actoren verantwoordelijk waren voor de uitvoering, in plaats van spe-

ciaal aangestelde emancipatieambtenaren. Emancipatiebeleid moest dus niet langer een vreemde eend in de bijt zijn, maar een gewoon onderdeel van het beleid. Deze gedachte veroverde eerst de Raad van Europa en vervolgens de Verenigde Naties op de vrouwenconferentie van 1995 in Beijing. Veel onderzoekers zijn echter kritisch ten aanzien van de recente ontwikkeling van het emancipatiebeleid in Nederland. Met de wereld leek het steeds beter te gaan, maar in Nederland bleven veranderingen uit.

In België is de aandacht voor emancipatiebeleid recenter ontstaan, onder meer onder invloed van internationale regelgeving. Daar heeft het ook een andere naam: het Gelijke Kansenbeleid. De Europese Unie heeft een belangrijke rol gespeeld en ook de vrouwenconferentie van de Verenigde Naties in Beijing was een belangrijke stimulans om dat beleid handen en voeten te geven. Er ontstonden een krachtige vrouwenbeweging en emancipatie-infrastructuur. Sinds de jaren negentig staat het bevorderen van deelname van vrouwen aan de politiek hoog op de agenda, met als resultaat de invoering van quota voor vrouwen in het parlement, provincie en gemeente. Het aantal vrouwen in besluitvormingsorganen is sindsdien aanzienlijk toegenomen en onderzoekers zijn over het geheel genomen dan ook positiever gestemd over

de – vooral Vlaamse – voortgang dan over de Nederlandse.

In beide landen is en wordt interessant onderzoek gedaan naar de vraag hoe het emancipatiebeleid zich internationaal vergeleken heeft ontwikkeld. Welke factoren dragen bij aan het succes van het beleid en hoe valt falen of neergang te verklaren? Dat wetenschappelijke onderzoek naar emancipatiebeleid of gelijkheidskansenbeleid is rond het millennium sterk geïnternationaliseerd. Proefschriften die beleid in verschillende landen vergelijken, zetten het onderwerp op de nationale onderzoeksagenda's. Onderzoekers participeren ook steeds meer in internationale netwerken, doen inspiratie op door het contact met collega's en er ontstaan samenwerkingsverbanden waardoor grootschalig internationaal vergelijkend onderzoek mogelijk wordt. Intussen is al een aantal grote internationaal vergelijkende onderzoeksprojecten met Belgische en Nederlandse onderzoekers afgerond; nieuwe projecten staan in de startblokken. Dankzij deze tendens tot internationalisering zijn ook de Belgische – of in ieder geval de Vlaamse – en de Nederlandse onderzoekers op dit terrein nader tot elkaar gekomen. Juist omdat Nederland en België zo op elkaar lijken is het steeds weer fascinerend te ontdekken dat we toch ook wel heel erg verschillend zijn.

In het *Tijdschrift voor Genderstudies* hebben we deze keer een aantal artikelen gebundeld over zowel onderzoek als praktijk van het emancipatiebeleid. Om te beginnen is er een artikel van Karen Celis en Petra Meier over het emancipatiebeleid in de verschillende onderdelen waarin de Belgische staat intussen is gesplitst: de federale, de Vlaamse, de Waalse en de Brusselse overheid. De auteurs beschrijven de introductie van gendermainstreaming in de verschillende onderdelen van de staat. En ze laten zien dat het gelijkheidskansenbeleid in eerste instantie ontaardt in een vrij inhoudsloze invuloefening. Hun hy-

pothese is dat de oorzaak daarvan te vinden is in de vooronderstellingen van het concept gendermainstreaming zelf. Het belang van de doelstellingen van beleid is misschien te weinig onderkend terwijl de rationaliteit van het beleidsproces en gekoppeld daaraan de mogelijkheid om op een rationele manier verbeteringen tot stand te brengen, is overschat.

Inge Bleijenbergh en Conny Roggeband vergelijken beleidsverandering op het gebied van kinderopvang, ouderschapsverlof en deeltijdwerken in zes West-Europese landen. De landen zijn zo gekozen dat ze verschillende genderregimes vertegenwoordigen: een universeel kostwinnersmodel, een model met mannelijke kostwinners, een familiezorgmodel en een zorgcompensatiemodel. Ze beschrijven de veranderingen die het beleid op dit terrein in alle zes landen heeft ondergaan en vragen zich af wat de relatie is met politieke druk van vrouwen. In hoeverre werd beleidsverandering voorafgegaan door de aanwezigheid van een actieve vrouwenbeweging, vrouwen in het parlement en/of een emancipatie-infrastructuur? Welke (combinatie van) omstandigheden waren bij alle beleidsveranderingen aanwezig? Om onderscheid te kunnen maken tussen noodzakelijke en voldoende voorwaarden hebben zij de QCA-methode van Charles Ragin gebruikt.

In de rubriek Oraties deze keer de verkorte versie van de oratie van Mieke Verloo die op 18 september het hoogleraarschap in de Vergelijkende Politologie en Ongelijkheidsvraagstukken aan de Faculteit der Managementwetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen heeft aanvaard. Het is van bijzondere betekenis dat juist haar oratie dit nummer siert, aangezien Mieke Verloo zo ongeveer de uitvinder van de term en het concept gendermainstreaming is. De ontwikkeling van het begrip onder haar leiding binnen de Raad van Europa heeft een belangrijke rol gespeeld bij de internationale acceptatie

4 van gendermainstreaming. In haar oratie gaat ze in op hoe politiek en beleid ongelijkheid behouden, bestrijden en veranderen. Haar interesse richt zich op waarom, wanneer en hoe verschillende ongelijkheden elkaar in de weg zitten als groepen mensen pogingen ondernemen om gelijkheid te reduceren of te doen verdwijnen. Voorbeelden hiervan zijn de vakbeweging die veelal moeite had om te communiceren en samen te werken met de vrouwenbeweging. Verloo laat zien dat meer kennis over ongelijkheid vereist dat onderzoek zich richt op de structurele manier waarop ongelijkheid in sociale verhoudingen gemaakt wordt en dat de aandacht ook moet worden gericht op de kruisingen van geprivilegieerde categorieën en achtergestelde groepen. Verloo pleit voor het gebruik van nieuwe concepten om ongelijkheidsvraagstukken te overdenken, en zij geeft een nieuwe impuls aan het gebruik van het concept *intersectionaliteit*.

De rubriek interview biedt een gesprek met Joke Swiebel waarin het Nederlandse emancipatiebeleid nu eens niet vanuit de kant van onderzoekers, maar vanuit de praktijk wordt belicht. Joke Swiebel was lange tijd een van de belangrijkste ambtenaren bij de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid in Nederland en daarna vijf jaar lang lid van het Europese Parlement. Jantine Oldersma sprak met haar over de wisselwerking van persoonlijke en structurele factoren in het tot stand komen en falen van beleid.